

KS. ZBIGNIEW JAWORSKI

POZYCJA ORDYNARIATU WOJSKOWEGO W POLSCE
W ŚWIETLE KONSTYTUCJI APOSTOLSKIEJ
SPIRITUALI MILITUM CURAE I STATUTU

WSTĘP

Ordynariat wojskowy w Polsce powstał w 1919 r., kiedy to po 123 letniej niewoli odradzało się państwo i wojsko polskie. Po II wojnie światowej Polska po układzie jałtańskim dostała się w strefę wpływów radzieckich, co zaważyło na układzie stosunków państwo–Kościół. Pojawiła się też nowa rzeczywistość polityczno-eklezyjalna dla duszpasterstwa wojskowego. W okresie PRL duszpasterstwo wojskowe istniało w formie szczątkowej, bez ordynariusza i władzy kapelanów. Władze komunistyczne zgodziły się jedynie na duszpasterstwo wojskowe prowadzone przez Dziekanat Generalny Wojska Polskiego, na czele którego stał dziekan generalny, całkowicie zależny od władzy świeckiej, mianowany przez ministra Obrony Narodowej. Taki stan trwał do 1991 r., kiedy to Kongregacja ds. Biskupów, kierując się potrzebami oraz dobrem duchowym żołnierzy i wiernych, należących do trzech rodzajów sił zbrojnych RP, na prośbę Konferencji Episkopatu Polski wydała dekret reaktywujący ordynariat wojskowy w Polsce¹. Wznowiony ordynariat wojskowy kieruje się przepisami ogólnymi konstytucji apostolskiej *Spirituali militum curae*, własnymi statutami wydanymi przez Stolicę Apostolską i po-

Ks. kmdr por. dr ZBIGNIEW JAWORSKI – przewodniczący trybunału kolegiального w Sądzie Metropolitalnym w Szczecinie; adres do korespondencji: e-mail: zjaworski54@wp.pl

¹ K o n g r e g a c j a d o s p r a w B i s k u p ó w, *Dekret przywracający Ordynariat Polowy w Polsce, z dnia 21 stycznia 1991 r.*, w: *Schematyzm Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego*, Warszawa 2000, s. 543.

wszechnymi prawami Kościoła. Jak zaznaczono we wstępie do wspomnianej konstytucji apostołskiej, ze względu na zróżnicowane warunki i okoliczności miejscowe, poszczególne ordynariaty muszą mieć własne szczegółowe normy dotyczące organizacji duszpasterstwa zawarte w statutach. Kongregacja ds. Biskupów, której podlega większość ordynariatów wojskowych w świecie, po szczegółowym rozważeniu projektu statutu dla duszpasterstwa wojskowego w Polsce, po zasięgnięciu opinii sekcji Sekretariatu Stanu ds. relacji z państwami, jak również po naradzeniu się z nuncjuszem apostołskim w Polsce przedłożyła projekt statutu papieżowi Janowi Pawłowi II na audiencji 12 stycznia 1991 r. Papież zobowiązał kongregację, aby zgodnie z kan. 30 KPK ogłosiła Statuty Ordynariatu Polowego. Statuty Ordynariatu Polowego w Polsce jako ustawa kościelna zostały promulgowane w organie urzędowym Stolicy Apostolskiej AAS i stosownie do kan. 8 §2 KPK otrzymały miesięczne *vacatio legis*². W tym samym dniu papież Jan Paweł II mianował biskupa polowego w Polsce³.

I. ORDYNARIAT WOJSKOWY UPODOBNIONY DO DIECEZJI

Ordynariat wojskowy, który w Polsce zwykł się nazywać polowym, jest okręgiem kościelnym pod względem prawnym upodobniony do diecezji. Jest to jednak Kościół partykularny o szczególnym charakterze⁴. Konstytucja Apostolska papieża Jana Pawła II *Spirituali Militum Curae* reguluje kwestie organizacyjno-prawne ordynariatu wojskowego w sposób bardzo ogólny i wspólny dla wszystkich ordynariatów świata. Natomiast kwestie szczegółowe określa statut zatwierdzony przez Stolicę Apostolską. Konstytucja apostołska określiła, iż podstawową jednostką organizacyjną w duszpasterstwie wojskowym będzie ordynariat wojskowy, w miejsce dotychczasowego wikariatu polowego. Zmiana nazwy nie jest tylko etymologiczna, ale wiąże się z dowartościowaniem urzędu, na czele którego stoi ordynariusz. Dotychczasowy wikariusz miał władzę zastępczą, rządził on w imieniu papieża, natomiast ordynariusz wojskowy ma władzę własną, a nie zastępczą⁵. *Ordi-*

² Kongregacja do spraw Biskupów, *Dekret zatwierdzający Statuty Ordynariatu Polowego w Polsce, z dnia 21 stycznia 1991 r.*, tamże, s. 546-547, (dalej: Statut).

³ Jan Paweł II, *Bulla nominacyjna, z dnia 21 stycznia 1991 r.*, tamże, s. 544-545.

⁴ Jan Paweł II, Konstytucja Apostolska *Spirituali militum curae* (21 IV 1986) AAS 78(1986), s. 481-486, I §1. (dalej: SMC).

⁵ Por. W. Góralski, *Struktura duszpasterstwa wojskowego w świetle konstytucji*

nariatus militaris seu castrensis rządzi się własnymi statutami, w których normy SMC znajdują bliższe określenie, z zachowaniem jednak umów zawartych pomiędzy Stolicą Apostolską, a poszczególnymi państwami⁶. Dotychczasowe wikariaty polowe stały się automatycznie ordynariatami wojskowymi i tym samym weszły do przepisu kan. 368 KPK dodając do jednostek zrównanych z diecezją także ordynariat wojskowy⁷. Zgodnie z dyspozycją kan. 373 KPK erygowanie Kościołów partykularnych jest zastrzeżone Stolicy Apostolskiej po uprzednim zapoznaniu się ze stanowiskiem i opinią zainteresowanej Konferencji Episkopatu.

II. JURYSDYKCJA ORDYNARIUSZA WOJSKOWEGO

Ordynariatem wojskowym dowodzi ordynariusz, który z zasady ma sakrę biskupią i jest generałem, bo w Polsce ordynariusz wojskowy ma ustawowo zagwarantowany etat generalski i, zgodnie z etatyzacją, stopień generała. Gdyby wyjątkowo nie był biskupem, to i tak na podstawie kan. 381 §2 jest zrównany z biskupem diecezjalnym jako zwierzchnik wspólnoty wiernych. Stosownie do kan. 377 §1 KPK biskupa polowego w sposób nieskrępowany mianuje papież⁸. Konsekwentnie ordynariusz wojskowy (polowy), zachowując specyfikę posługi wojsku, jest zobowiązany do przestrzegania praw i obowiązków zawartych w kan. 381-402 KPK, a odnoszących się do biskupów diecezjalnych. Ordynariusz wojskowy należy do konferencji episkopatu tego kraju, w którym jest siedziba ordynariatu⁹. Aby mógł całkowicie poświęcić się misji pasterskiej wśród podległych sobie wiernych, powinien na „mocy samego prawa być wolny od innych funkcji związanych z troską duszpasterską, chyba że szczególne okoliczności w danym kraju wskażą co innego”¹⁰. Konstytucja podkreśla, aby między ordynariuszem wojskowym a innymi Koś-

apostolskiej papieża Jana Pawła II „*Spirituali militum curae*” Curie 21 IV 1986 r., „Prawo Kanoniczne” 32(1989), nr 3-4, s. 147.

⁶ Konstytucja apostolska SMC, art. I, § 1.

⁷ Por. J. K r u k o w s k i R. S o b a ń s k i, *Komentarz do kodeksu prawa kanonicznego*, t. I, *Normy ogólne*, Poznań 2003, s. 219-220. Do Kościołów partykularnych zrównanych z diecezją kodeks zaliczył: „prałaturę terytorialną i opactwo terytorialne, wikariat apostolski i prefekturę apostolską, jak również administraturę apostolską erygowaną na stałe”.

⁸ Por. SMC art. II, §1.

⁹ Por. SMC art. III.

¹⁰ SMC art. II, §3.

ciółami lokalnymi istniała ścisła więź jedności (*vinculum communionis*) i współpraca duszpasterska¹¹. Jurysdykcja biskupa polowego według Jana Pawła II jest trzyprzymiotnikowa: personalna, zwyczajna i własna, ale złączona, łączna (*cumulativa*) z jurysdykcją ordynariusza terytorialnego.

1. JURYSDYKCJA PERSONALNA

Jurysdykcja personalna, czyli osobowa, jest skierowana i wykonywana wśród osób należących do pewnej kategorii, w tym wypadku do ordynariatu wojskowego¹², nawet gdy te osoby znajdują się poza granicami swojego państwa¹³, np. na misjach natowskich w Iraku czy misjach oenzetowskich w Syrii. „Personalny charakter relacji między podmiotem władzy i wiernymi sprawia, że władzę o zasięgu terytorialnie wyznaczonym można wobec własnych podwładnych wykonywać wszędzie, niezależnie od tego gdzie przebywa sprawujący władzę względnie, gdzie przebywają jego podwładni”¹⁴.

2. JURYSDYKCJA ZWYCZAJNA

Zgodnie z kan. 131 KPK zwyczajna władza rządzenia to ta, która mocą samego prawa łączy się z jakimś urzędem, a tym samym nabywa się ją wraz z objęciem urzędu. Władza zwyczajna może być własna (*propria*), albo zastępcza (*vicaria*)¹⁵. Tradycyjnie za zwyczajną władzę własną jest uznawana władza sprawowana we własnym imieniu, np. władza papieża¹⁶, czy biskupa polowego¹⁷. Władza zaś zwyczajna zastępcza jest przypisana do urzędów pomocniczych, które są związane z urzędami podstawowymi i są im podporządkowane¹⁸. Władza zwyczajna zastępcza jest zależna i ograniczona, należy ją sprawować w harmonii z podmiotem zastępowanym¹⁹. Ta władza jest wykonywana na zasadzie organicznej partycypacji, a nie tylko repre-

¹¹ Por. SMC art. II, § 4.

¹² Por. Statut II, 8.

¹³ Por. SMC art. IV, §1.

¹⁴ K r u k o w s k i, S o b a ń s k i, *Komentarz do kodeksu prawa kanonicznego*, s. 223.

¹⁵ Por. kan. 131 §2 KPK.

¹⁶ Por. kan. 332 §1 KPK.

¹⁷ Por. SMC art. IV, 2.

¹⁸ K r u k o w s k i, S o b a ń s k i, *Komentarz do kodeksu prawa kanonicznego*, s. 216.

¹⁹ Por. kan. 480 stanowiący o relacjach wikariusza generalnego oraz biskupiego i biskupa diecezjalnego.

zentacji czy organicznej dekoncentracji. Władzę zwyczajną zastępczą sprawują między innymi: Kuria Rzymska²⁰ czy administrator parafii²¹. Zgodnie z konstytucją władza zwyczajna ordynariusza wojskowego odnosi się zarówno do wewnątrz (*pro foro interno*), jak i na zewnątrz (*pro foro externo*)²². Władza wykonywana w zakresie wewnętrznym zaradza potrzebom sumienia w tajemnicy, a władza wykonywana w zakresie zewnętrznym powoduje jawne skutki wobec społeczności, które można stwierdzić lub udowodnić²³.

3. JURYSDYKCJA WŁASNA, ALE ZŁĄCZONA (*CUMULATIVA*)

Najwięcej wątpliwości duszpasterskich rodzi trzeci rodzaj władzy ordynariusza wojskowego, a mianowicie – jurysdykcja własna, ale złączona czyli kumulatywna; złączona z jurysdykcją ordynariusza miejsca lub obrządku. Osoby należące do ordynariatu wojskowego nie przestają automatycznie być wiernymi miejscowego Kościoła partykularnego. Biskup diecezjalny lub stojący na czele Kościoła partykularnego jakiegoś obrządku ma także jurysdykcję do swoich wojskowych wiernych. Zasadniczo wybór należy do wiernych – z czyjej jurysdykcji chcą korzystać i z jakim duszpasterstwem się utożsamiają: wojskowym czy cywilnym, personalnym czy terytorialnym. Należy przy tym uważać na niebezpieczeństwo nadużyć pochodzących z łatwego przechodzenia od duszpasterstwa terytorialnego do wojskowego i odwrotnie, z powodów pozamerytorycznych, np. mniejszych wymagań. Obszary i miejsca przeznaczone dla żołnierzy w pierwszej kolejności i przede wszystkim „podlegają jurysdykcji ordynariusza wojskowego, na drugim zaś miejscu jurysdykcji biskupa diecezjalnego, co oznacza, że kiedy nie ma ordynariusza wojskowego lub kapelanów wojskowych, wówczas zarówno biskup diecezjalny, jak i proboszcz działają na mocy własnych uprawnień”²⁴.

Na zakończenie warto przytoczyć fragment dekretu Kongregacji ds. Biskupów potwierdzający zrównanie jurysdykcji biskupa polowego z biskupem diecezjalnym: „Kardynał Prefekt Kongregacji ds. Biskupów, podczas audiencji w dniu 7 marca br. poinformował Ojca świętego Jana Pawła II o decyzji Waszej Eksceleencji zrzeczenia się stolicy tytularnej Bettona na rzecz tytułu:

²⁰ Por. kan. 360.

²¹ Por. kan. 540 § 2-3.

²² SMC, art. IV, § 2.

²³ M. S i t a r z, *Słownik prawa kanonicznego*, Warszawa 2004, s. 196.

²⁴ SMC, art. V.

Vescovo Ordinario Militare per la Polonia, co w praktyce zrównuje biskupa polowego na płaszczyźnie jurysdykcyjnej z biskupem diecezjalnym”²⁵.

III. PREZBITERIUM ORDYNARIATU WOJSKOWEGO

Prezbiterium ordynariatu wojskowego tworzą duchowni diecezjalni i zakonnicy inkardynowani do ordynariatu wojskowego lub wykonujący dla niego jakieś stałe zlecenie²⁶. Konstytucja wymaga jeszcze od tych księży odpowiednich przymiotów właściwych duszpasterstwu wojskowemu oraz zgody własnego ordynariusza. Z takiego sformułowania wynika, iż do prezbiterium ordynariatu wojskowego mogą się zgłaszać już wyświęceni prezbiterzy²⁷. Co więcej, biskupi diecezjalni i kompetentni przełożeni zakonnicy winni przydzielić ordynariatowi wystarczającą ilość prezbiterów i diakonów²⁸. Jest też możliwość erygowania za zgodą Stolicy Apostolskiej seminarium wojskowego²⁹, które kształciłoby, formowało i przygotowywało do święceń diakonów i prezbiterów w ordynariacie, czyli z inkardynacją do ordynariatu oraz konsekwentnie – święconych przez ordynariusza wojskowego i w katedrze polowej WP. Przyjmując diakonat stosownie do kan. 266 § 1 taki alumn uzyskuje tym samym inkardynację do wojskowego Kościoła partykularnego. Zarówno powoływanie już wyświęconych, jak i kształcenie w seminarium wojskowym wzajemnie się uzupełniają, a nie wykluczają. Wydaje się, iż w przyszłości będzie się umacniać opcja preferencyjna na rzecz formacji duchowieństwa wojskowego, a nie naboru już wyświęconych. Wynika to nie tylko z aktualnej pragmatyki służby wojskowej, ale też z ustaw o powoływaniu do służby wojskowej i przebiegu tej służby. Aktualnie dla potrzeb ordynariatu polowego alumni kształcą się w Metropolitalnym Seminarium Duchownym w Warszawie. Seminarium wojskowe nie zostało dotychczas erygowane.

²⁵ Dekret zrównujący jurysdykcję Biskupa Polowego z Biskupem Diecezjalnym z dnia 25 marca 1998 r.

²⁶ Por. Statut III, 10.

²⁷ Por. SMC art. VI §1.

²⁸ Por. SMC art. VI §2.

²⁹ Por. SMC art. VI §3.

Zgodnie z Instrukcją³⁰ prezbiterium Ordynariatu Polowego składa się z trzech grup kapelanów wojskowych³¹:

1. Starsi kapelani wojskowi, to duchowni inkardynowani do Ordynariatu Polowego lub oddelegowani przez właściwego przełożonego na stałe lub na ściśle określony czas, będący oficerami zawodowymi w Wojsku Polskim.

2. Kapelani wojskowi, są to duchowni oddelegowani do dyspozycji biskupa polowego i przyjęci do pracy w duszpasterstwie wojskowym na okres próby lub na stałe jako pracownicy cywilni wojska.

3. Kapelani pomocniczy są to duchowni, którzy wykonują na stałe zadanie w swojej diecezji lub zakonie, ale za zgodą właściwego przełożonego pełnią dodatkowo z nominacji biskupa polowego posługę duszpasterską w Wojsku Polskim. Kapelani pomocniczy są zatrudniani w Ordynariacie Polowym na pół lub jedną czwartą etatu na okres jednego roku, z możliwością przedłużenia umowy o pracę³². W służbie wojskowej kapelani pomocniczy mogą być mianowani oficerami rezerwy³³. Uwzględniając charyzmat życia zakonnego prawodawca zobowiązuje ordynariuszy wojskowych do czuwania nad tym, aby zakonnicy pracujący dla ordynariatu postępowali w wierności własnemu powołaniu i charyzmatowi swojego zgromadzenia oraz zachowali ścisłą łączność ze swoimi przełożonymi³⁴.

IV. WIERNI NALEŻĄCY DO ORDYNARIATU I PODLEGAJĄCY JEGO JURYSDYKCJI

Istotny element w ordynariacie wojskowym stanowią chrześcijanie świeccy, dla których i wśród których prowadzone jest duszpasterstwo wojskowe. Konstytucja SMC i statut ordynariatu wyliczają analogiczne kategorie osób, które należą do ordynariatu, chociaż w obu wykazach nie zostali wymienieni emeryci i renciści wojskowi, co wprowadza wiele wątpliwości duszpasterskich,

³⁰ *Instrukcja Biskupa Polowego o strukturze duszpasterskiej Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego z dnia 7 grudnia 1992 r.*, w: *Schematyzm Ordynariatu Polowego*, s. 553-564, (dalej: Instrukcja).

³¹ Instrukcja II, art. 9.

³² Instrukcja II, art. 12, §2.

³³ Instrukcja II, art. 12, §4.

³⁴ SMC art. VIII.

szczególnie przy pogrzebie³⁵. Z dokumentów jasno nie wynika, że kapelan wojskowy ma prawo prowadzić pogrzeb zmarłego emeryta czy rencisty wojskowego. Taki brak w zapisie stanowi o braku konsekwencji, bo jeżeli za życia wierny należał do ordynariatu, to i pogrzeb powinien mieć wojskowy z ceremoniałem wojskowym oraz czynnym udziałem kapelana wojskowego. Chyba żeby wojskowy za życia wyraził inną wolę. Wprawdzie konstytucja SMC i statut ordynariatu wyliczają, iż do ordynariatu należą: „zatrudnieni lub przebywający w szpitalach wojskowych, w domach starców i podobnych instytucjach wojskowych”³⁶, ale to nie obejmuje pełnej grupy wojskowych.

Według konstytucji do ordynariatu należą:

„1. Wierni będący żołnierzami oraz ci, którzy pracują dla sił zbrojnych, jeśli ich związek z armią jest uznany przez prawo cywilne;

2. Członkowie ich rodzin, mianowicie współmałżonkowie i dzieci – także jeśli są samodzielne – zamieszkujący w tym samym domu, a także krewni i służba (*famuli*), zamieszkujący pod tym samym dachem;

3. Ci, którzy uczęszczają do szkół wojskowych, przebywają w wojskowych szpitalach, domach starców lub innych podobnych miejscach, również personel tych instytucji;

4. Wszyscy wierni obojga płci, niezależnie od tego, czy należą, czy nie należą do zgromadzenia zakonnego, którzy na polecenie lub za zgodą ordynariusza wojskowego pełnią jakieś stałe funkcje”³⁷.

Zgodnie ze statutem „do Ordynariatu Polowego należą katolicy:

a) Żołnierze zawodowi, ich współmałżonkowie, dzieci, także pełnoletnie, o ile mieszkają w domu rodziców oraz dzieci i krewni zamieszkujący razem z nimi;

b) Żołnierze w czynnej służbie wojskowej (niezawodowi), w czasie pełnienia tej służby;

c) Pracownicy cywilni, zatrudnieni na stałe w jednostkach (instytucjach) wojskowych oraz w domach prywatnych osób pełniących zawodową służbę wojskową;

d) Uczniowie szkół wojskowych;

e) Zatrudnieni lub przebywający w szpitalach wojskowych, w domach starców i podobnych instytucjach wojskowych;

³⁵ Por. kan. 1176 § 1 KPK.

³⁶ Por. SMC art. X, §3; Statut, I, 3 e.

³⁷ SMC art. X.

f) Członkowie instytutów zakonnych i wierni świeccy zatrudnieni na stałe przez Ordynariusza Polowego lub za jego zgodą³⁸.

Jak widać w przedstawionych wykazach grono wiernych należących do ordynariatu wojskowego jest dość liczne, ale największą grupę stanowią sami wojskowi.

De lege ferenda można rozważyć, czy nie poszerzyć wykazu osób należących do ordynariatu o pozostałe służby mundurowe, a mianowicie funkcjonariuszy policji, straży granicznej, czy celników? Wprawdzie nie należą oni do Ministerstwa Obrony Narodowej, tylko do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji lub Ministerstwa Finansów, ale stanowią odrębną grupę społeczną, porównywalną do wojska. Pewne próby takiej regulacji w praktyce występują już w przypadku straży granicznej oraz w niedawnej przeszłości istniały w przypadku rozwiązanych Nadwiślańskich Jednostek Wojskowych MSWiA.

V. UWAGI KOŃCOWE

Konstytucja SMC wymaga ponadto, aby w statutach ordynariatu wojskowego ustalić między innymi:

- gdzie ma się znajdować katedra polowa i kuria wojskowa,
- ilu ma być wikariuszy generalnych oraz jakich pracowników kurii mianować,
- określić status kościelny i wojskowy: biskupa wojskowego, kapłanów oraz diakonów na czas pełnienia służby oraz później, np. renty, emerytury, kwatery typu plebanie czy mieszkania w bloku,
- co robić w przypadku *sede vacante* czy *sede impedita*,
- powołać radę duszpasterską w różnych zakresach, zgodnie z KPK,
- ustalić, jakie księgi prowadzić, zgodnie z prawem powszechnym i przepisami Konferencji Episkopatu³⁹.

Sprawy sądowe wiernych ordynariatu wojskowego w pierwszej instancji podlegają trybunałowi diecezji, w której znajduje się siedziba kurii ordynariusza wojskowego, a w statucie ma być wyznaczony trybunał apelacyjny. Jest też możliwość utworzenia własnego trybunału pierwszej instancji.

³⁸ Statut I, 3.

³⁹ Por. SMC art. XIII.

W takim przypadku trybunał II instancji może za zgodą Stolicy Apostolskiej wyznaczyć na stałe ordynariusz wojskowy⁴⁰.

Powyższe wyliczenie jest jedynie przykładowe, a nie taksatywne. Wskazuje na to zapis konstytucji, który stanowi: „określa się między innymi (inter alia)”. Pozostałe sprawy podlegają przepisom prawa powszechnego, partykularnego czy lokalnego.

Konkretne zalecenia zawarte w konstytucji SMC określił i uszczegółowił statut ordynariatu. W poszczególnych rozdziałach znajdują się następujące regulacje prawne, odpowiadające zaleceniom konstytucji:

- „Siedzibą Ordynariatu Polowego w Polsce jest Warszawa”⁴¹.
- „Kuria Biskupia składa się z wikariusza generalnego i kanclerza oraz rad: kapłańskiej, duszpasterskiej i do spraw ekonomicznych, ekonomicznych także z kolegium konsultorów”⁴².
- „Biskup Polowy sprawuje duszpasterstwo wspomagany przez dziekanów, których sam mianuje zgodnie z potrzebami pastoralnymi oraz przez kapelanów spełniających swe funkcje we własnych kościołach garnizonowych albo korzystających na zasadzie umowy z kościołów i pomieszczeń wynajętych, lub na terenach wojskowych, jak koszary, poligony itp.”⁴³.
- Kapelani wojskowi – proboszczowie posiadają prawa i obowiązki na równi z proboszczami”⁴⁴.
- „Biskup i kapelani wojskowi mogą przyjmować wojskowe stopnie, honory, uposażenie i emeryturę, po uprzednim uzgodnieniu tego wspólnie z kompetentnymi władzami rządowymi”⁴⁵.
- „Jeśli jest przeszkoda w działaniu lub wakans stolicy biskupiej, wtedy ordynariatem polowym zarządza wikariusz generalny, który w takim przypadku posiada te same prawa i obowiązki co administrator diecezji (kan. 409-430 KPK). Wikariusz generalny jest wspomagany przez kolegium konsultorów zgodnie z przepisami kan. 502 KPK. Gdyby zabrakło wikariusza generalnego lub «był przeszkodzony w działaniu», wtedy obowiązki administratora diecezji, wyłącznie co do jurysdykcji kościelnej, pełni kapelan wybrany przez

⁴⁰ Por. SMC art. XIV.

⁴¹ Statut I, 4.

⁴² Statut IV, 16.

⁴³ Statut III, 11.

⁴⁴ Statut III, 13.

⁴⁵ Statut III, 15.

kolegium konsultorów zgodnie z przepisami prawa kanonicznego, chyba, że Stolica Święta postanowi inaczej”⁴⁶.

– „Przygotowanie do przyjęcia sakramentów świętych, zwłaszcza sakramentu małżeństwa, winno się odbywać według wskazań Episkopatu Polski. Każdy kapelan wojskowy – proboszcz zobowiązany jest prowadzić księgę ochrzczonych, zaślubionych i zmarłych”⁴⁷.

– „Gdy chodzi o sprawy sądowe wiernych Ordynariatu Polowego w Polsce, kompetentnym trybunałem pierwszej instancji jest Trybunał Metropolitalny w Warszawie, zaś apelacyjnym Trybunał Metropolitalny w Gnieźnie”⁴⁸.

Powyższe zestawienia wskazują na szczególną troskę Kościoła o duszpasterstwo wojskowe. Wspomniane normy statutowe mogą być jeszcze uzupełniane lub modyfikowane. Z taką propozycją do Stolicy Apostolskiej może występować biskup polowy, ale zawsze po uprzednim wysłuchaniu rady kapłańskiej i za zgodą Konferencji Episkopatu⁴⁹.

Pozycja ordynariatu wojskowego według konstytucji SMC i statutu ordynariatu zasadniczo nie odbiega od pozycji diecezji. Jednakże kompetencja personalna, a nie terytorialna ordynariusza polowego nie tylko wykracza poza zasięg jednej diecezji, czy nawet metropolii, ale sięga wszędzie tam, gdzie są wierni ordynariatu. Może to być misja w Iraku, Pakistanie, czy na ORP „Czernicki” w Zatoce Perskiej⁵⁰. Ponadto ordynariat wojskowy ma swoją specyfikę służby, co widać w życiu i posłudze kapelanów, np. błogosławionego ks. kmdr. ppor. Władysława Miegonia, który został zamordowany w KL Dachau, 15 października 1942 r.⁵¹, bo nie chciał porzucić chorych marynarzy. Specyfikę służby kapelanów wojskowych w Polsce widać w ich ubiorze, bowiem różne regulaminy wymuszają tę odmienność, np. RSO (Regulamin Służby Okrętowej).

Oprócz tego ordynariat wojskowy łączy dwa porządki prawne, a mianowicie prawo kościelne i prawo państwowe. Analogiczna jak relacje między

⁴⁶ Statut II, 9.

⁴⁷ Statut III, 14.

⁴⁸ Statut V, 17.

⁴⁹ Statut V, 18.

⁵⁰ Z. J a w o r s k i, *Polskie duszpasterstwo wojskowe w operacji ENDURING FREEDOM w Zatoce Perskiej*, w: *Historia duszpasterstwa wojskowego na ziemiach polskich*, red. J. Ziółtek, Lublin 2004, s. 61-80.

⁵¹ Zob. Z. J a w o r s k i, D. N a w r o t, *Błogosławiony ks. kmdr ppor Władysław Miegonia pierwszy kapelan Marynarki Wojennej II RP*, Warszawa 1999.

państwem a Kościołem w Polsce, była też pozycja duszpasterstwa wojskowego. We wspomnianej II Rzeczypospolitej, kiedy Polska była państwem katolickim według zasad wyznaniowości otwartej⁵², władze wojskowe zabiegały o ustanowienie biskupstwa polowego, co spotkało się z wyraźnym poparciem Episkopatu Polski i Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego. W efekcie 5 lutego 1919 r. papież Benedykt XV ustanowił biskupstwo polowe w Polsce i mianował pierwszego biskupa – ks. dr. Stanisława Galla – biskupa pomocniczego z Warszawy.

W okresie PRL, kiedy Polska po układzie w Jałcie dostała się pod strefę wpływów radzieckich, komuniści narzucili jej oficjalną ideologię ateistyczną⁵³. Szczególnie indoktrynowani byli kapelani wojskowi, albowiem nie mieli własnego biskupa polowego i musieli być lojalni wobec władzy, która w jednostkach wojskowych sprowadzała się do omnipotencji sekretarza PZPR, który zawsze był w randze zastępcy dowódcy i praktycznie dowodził – kapelanami też. Wszelkie przejawy eklezjalności, patriotyzmu czy niesubordynacji spotykały się z natychmiastowymi sankcjami, szczególnie przy wyznaczaniu na stanowiska oraz przy awansach i odznaczeniach.

Status ordynariatu wojskowego w III Rzeczypospolitej Polskiej uległ zmianie, kiedy relacje państwa i Kościoła zaczęły się układać według separacji przyjaznej, najpierw na podstawie normalizacji ustawowych (*Ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania* z 1989 r., *Ustawa o stosunku państwa do Kościoła katolickiego* z 1989 r.), a następnie na drodze stabilizacji konkordatowo-konstytucyjnej (konkordatu z 1993 r. i Konstytucji RP z 1997 r. (art. 25)⁵⁴. Te przepisy umożliwiły papieżowi Janowi Pawłowi II odnowić ordynariat wojskowy, powołać biskupa polowego i nadać duszpasterstwu wojskowemu odpowiedni kształt.

⁵² J. K r u k o w s k i, *Wstęp do nauki o państwie i prawie*, Lublin 2004, s. 55.

⁵³ T e n ż e, *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2000, s. 35-36.

⁵⁴ P o r. t e n ż e, *Wstęp do nauki o państwie*, s. 55.

THE STATUS OF THE MILITARY ORDINARIATE IN POLAND
IN THE LIGHT OF THE APOSTOLIC CONSTITUTION *SPIRITUALI MILITUM
CURAE* AND THE STATUTE

S u m m a r y

The history of organized military chaplaincy in Poland reaches back to the seventeenth century, even though there had already been chaplains who fulfilled their priestly duties, especially among military men going to battle. During the Second Polish Republic the pope Benedict XV established a field bishopric in Poland and appointed Stanisław Gall field bishop. After four years of his episcopal ministry, the pope Pius XI appointed Józef Gawlina new field bishop. In the period of Polish People's Republic the military ordinariate was not active as an organized particular church, but it existed in a very limited form, without its own bishop or jurisdiction of chaplains. The year 1991 proved to be decisive. This was when John Paul II revived the military ordinariate in Poland and appointed Sławoj Leszek Głódź field bishop, who was later succeeded by Tadeusz Płoski in 2004.

Military ordinariate resembles diocese. It is however a particular church of a unique character. *Ordinariatus militaris seu castrensis* governs itself by means of its own charters that specify the Apostolic Constitution *Spirituali Militum Curae* and organize military chaplaincy in Poland and abroad.

The jurisdiction of a military ordinary is personal, common and own, but joined *cumulative* with the jurisdiction of the diocese bishop. After over half a century of absence of a field bishop, the awareness of his function and jurisdiction has been diminished, hence numerous doubts and ambiguities.

Translated by Tomasz Pałkowski

Słowa kluczowe: Ordynariat wojskowy, Konstytucja apostolska *Spirituali Militum Curae*, statut, jurysdykcja, prezbiterium, wierni.

Key words: Military Ordinariate, Apostolic Constitution *Spirituali Militum Curae*, charter, jurisdiction, presbytery, the faithful.